

Слід зазначити, що проблема організації управління тюрмами на місцях у Російській імперії була розв'язана наприкінці XIX сторіччя з введенням у губерніях тюремних інспекцій, що стали представниками Головного тюремного управління, через яких воно підтримувало зв'язок з окремими місцями ув'язнення. Введення інспекцій стало необхідною умовою для однакового виконання покарання у виді позбавлення волі на всій території імперії, обмеження адміністративних функцій Товариства піклувального про тюрми, забезпечення соціального і правового захисту персоналу місць позбавлення волі шляхом чіткої юридичної регламентації їх правового статусу та соціальних гарантій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України / Упор. Г.О. Радов, І.І. Резнік. – К.: ВД «Говард Пресс», 1998. – Т.1. – Ч.1. – 414 с.
2. Тихомиров М.Н. Соборное уложение 1649 года / М.Н. Тихомиров, П.П. Елифанов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1961. – 431 с.
3. Памятники русского права / Под ред. К.А. Софроненко. – М.: Юридическая литература, 1957. – 428 с.
4. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы / Под ред. В.М. Корецкого. – М.: Юридическая литература, 1961. – 612 с.
5. Історія держави і права України: хрестоматія [для студ. юрид. вузів і фак.]. – К.: Либідь, 1996. – 612 с.
6. Рогов В.А. История уголовного права, террора и репрессий в Русском государстве XV–XVIII вв. / В.А. Рогов. – М.: Изд-во НОРМА, 1995. – 452 с.
7. Гернет М.Н. История царской тюрьмы: В 5 т. / М.Н. Гернет. – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1950. – Т.1. – 384 с.
8. Печников А.П. Главное тюремное управление российского государства (1879 – октябрь 1917 гг.): автореф. дис. на соиск. учен. степени докт. юр. наук за спец.: 12.00.01 / А.П. Печников; Академия управления МВД России. – М., 2002. – 52 с.
9. Калюжний Р.А. З історії пенітенціарної реформи в Російській імперії / Р.А. Калюжний, В.І. Маковський, В.Г. Чубатенко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 1998. – №3. – С. 165-170.
10. Органы и войска МВД России: Краткий исторический очерк. – М.: Академия МВД СССР, 1996. – 612 с.
11. Постановление Государственного Совета Российской империи «О создании в структуре Министерства Внутренних Дел Главного Тюремного Управления и Совета по тюремным вопросам». 27 февраля 1879 г. – ЦДІА України. – Ф. 442. – Оп. 54. – Спр. 396. – Арк.122зв.–124.

УДК 343.543

ВПЛИВ КРИМІНОГЕННИХ ФАКТОРІВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ

Ларченко М.О., к.ю.н., доцент

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

У статті автор робить висновок про те, що сім'я є основним інститутом соціалізації особи і сама по собі повинна виконувати значну антикриміногенну функцію. Проте існують категорії сімей, де через вплив чинників різного порядку ця функція не виконується, а навпаки, існує значна імовірність

формування особистості злочинця. Автор виділяє ознаки, які характерні для таких сімей, та зазначає прогнозовані наслідки впливу криміногенних факторів сімейного виховання.

Ключові слова: особистість злочинця, антикриміногенна функція, криміногенні фактори, соціально-психологічне мікросередовище, заходи індивідуальної профілактики.

Ларченко М.А. ВЛИЯНИЕ КРИМИНОГЕННЫХ ФАКТОРОВ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА / Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя, Украина

В статье автор делает вывод о том, что семья является основным институтом социализации личности и сама по себе должна выполнять значительную антикриминогенную функцию. Однако существуют категории семей, где в силу влияния факторов различного порядка эта функция не выполняется, а наоборот, существует значительная вероятность формирования личности преступника. Автор выделяет признаки, характерные для таких семей, и отмечает прогнозируемые последствия влияния криминогенных факторов семейного воспитания.

Ключевые слова: личность преступника, антикриминогенная функция, криминогенные факторы, социально-психологическая микросреда, меры индивидуальной профилактики.

Larchenko M.O. THE INFLUENCE OF CRIMINAL FACTORS OF FAMILY EDUCATION ON THE FORMATION OF OFFENDER / Nizhyn state university Nikolai Gogol, Ukraine

The article concludes that the family is the primary institution of socialization of individuals and of itself should carry significant antycriminogenic function. However, there are categories of families, where the force of impact factors of different order, this feature does not work, but on the contrary, it is probable formation of the offender. The author highlights features that are characteristic of such families and said the projected effects of criminogenic factors of family education.

Key words: offender, antycriminogenic function, criminogenic factors, socio-psychological microenvironment, individual measures of prevention.

Виходячи з того, що особистість – це прояв соціальної якості людини, особистість злочинця буде відбитком своєрідної соціальної якості людини, яка здійснила кримінальний вчинок. При цьому специфічна сутність особистості злочинця полягає в тому, що в особливостях його психічного складу, які виражають внутрішні передумови асоціальної поведінки, є визнані індивідуальні особливості юридично значущої поведінки.

В окремому правопорушнику не можна абсолютизувати якісь злочинні його особливості. У той же час у кожного злочинця можна виявити загальні риси, які характерні для всіх злочинців певної категорії. Саме в такому контексті можна розглядати термін «особистість злочинця».

Очевидно, що людина за своїми особистісними якостями не може фатально бути приречена до соціальної ролі злочинця. Але в кожному злочині відбувається прояв певних специфічних якостей.

Особистість злочинця завжди була предметом підвищеної уваги різних наукових дисциплін, що обумовлює велику кількість науково-методичних підходів до її проблематики. У кримінологічних дослідженнях проблема ролі особистості злочинця вирішується по-різному: 1) особистість як така, з рисами, притаманними їй генетично відіграє провідну роль у механізмі злочинної поведінки; 2) вирішальне значення має процес формування асоціальної особистості; 3) важлива роль надається конкретній життєвій ситуації та її впливові на особистість і т.д.

При аналізі історії зарубіжної кримінології дослідники найчастіше виділяють три напрями кримінологічної думки, три школи кримінології: класична (Беккарія, Бентам, Фейєрбах); антропологічна (Ломброзо); соціологічна (Феррі, Дюркгейм, Сатерленд).

Так, якщо представників класичної школи іноді звинувачують у тому, що вони випустили з поля зору особистість злочинця, то Ломброзо Ч. – засновник антропологічного напрямку – поставив особистість у центр своїх пошуків. Не дивлячись на науковий абстракцізм цих ідей, деякі з них мають істотне значення і зараз. Представники соціологічного напрямку розглядали злочин як продукт трьох родів природних факторів: антропологічних, фізичних і соціальних.

У ХХ столітті створено ряд складних концепцій, таких як концепція розумової неповноцінності злочинців, конституційної схильності до злочинів, генетичної схильності, ряд психоаналітичних концепцій причин злочинності, соціобіологічна теорія деструктивності, ряд соціологічних теорій (аномії, стигми, диференційованої асоціації, віктимологічні теорії), радикальна кримінологія [1].

Тут слід згадати праці Габрієля де Тарда, який явно захоплювався антропологічним напрямком у кримінології, але в той же час доволі критично ставився до багатьох висновків антропологів. Його праці є перехідним етапом від розгляду в кримінології, так званої, криміногенної

особистості до пояснення існування особистості злочинця передусім у зв'язку з вчиненим нею злочином. Зробивши всебічний аналіз анатомічних, фізіологічних та психологічних особливостей злочинців, Тард Г. робить висновок, що походження злочину передусім історичне, але пояснення його причин і умов передусім соціальне [2].

Е. Дюркгейм свої кримінологічні погляди виклав у роботі «Самогубство», надрукованій у 1911 році [3]. Відповідно до його поглядів на самогубство та злочини, підставами для цих явищ є відсутність «соціальної згуртованості» в суспільстві. Якщо рівень соціальної згуртованості високий, то має місце низький рівень самогубств та злочинів і навпаки. Поряд із цим, Дюркгейм розглядає і таку категорію, як «аномія» («аномі»), що визначається як «безнормативність». Вона пов'язана з соціальною дезорганізацією суспільства та суттєво проявляє себе під час кризи, але може виникати і у благополучні періоди, коли йдуть раптові перетворення, коли суспільство не може впливати на людину, тому що порушується соціальна регламентація та посилюється без нормативності її поведінки. Дюркгейм прийшов до висновку, що нема дій злочинних за своєю суттю. Ці дії приймають злочинний характер у зв'язку з тим визначенням, яке надає йому «колективна свідомість».

Більшість радянських кримінологів дотримувались думки, що в основі причин злочинності лежать переважно соціальні фактори, що переломлюються через психіку особистості. Але лише зараз особистість злочинця зайняла належне їй місце в кримінологічних дослідженнях. Важливим висновком, що в радянський період склався у вітчизняній кримінології, слід визнати той, що на жодному рівні – соціологічному, соціально-психологічному, індивідуально-психологічному – не існує жодного фактора (особистісної якості), що дозволяє однозначно прогнозувати вчинення (як і не вчинення) злочину конкретною особою [4]. Цієї ж позиції дотримується і Блувштейн Ю.Д., який зазначає, що не можна допустити зведення злочинної поведінки до суми реакцій особистості на зовнішні фактори, це призвело б до визнання фатальної неминучості скоєння злочину будь-якою особою, що опинилася в певній ситуації, такий висновок позбавив би кримінальну відповідальність логічної та етичної основи, бо очевидно, що особа не може нести відповідальність за дії зовнішніх сил [5].

Ми приєднуємось до точки зору науковців, які під особистістю злочинця розуміють систему переважно соціально обумовлених властивостей, що визначають її схильність до злочинної поведінки.

Первинним соціальним середовищем, у якому діють конкретні життєві обставини, що формують особистість людини взагалі, є сім'я. Саме сім'я є тим природним утворенням, у якому мають діяти антикриміногенні фактори, які перешкоджали б формуванню комплексу сваволі і ілюзій у людини, тобто особистості злочинця. Але в реальності не кожна сім'я виконує цю антикриміногенну функцію.

Існує багато так званих неблагополучних сімей, у котрих обставини складаються так, що сім'ї не лише не протидіють формуванню сваволі у дітей, а навпаки – формують її. Крім цього, у неблагополучних сім'ях, де батьки чи інші дорослі допускають аморальні проступки чи правопорушення, діти можуть на їх прикладі навчатися стереотипам свавільної поведінки, тобто набиратися кримінального досвіду.

Конкретні життєві обставини, що формують особистість злочинця, можуть мати місце і в благополучних сім'ях, де батьки та інші дорослі є добропорядними людьми, але внаслідок тих чи інших причин не створюють у сім'ї фактори, які б перешкоджали формуванню у дітей комплексу сваволі і ілюзій. У таких сім'ях у дітей формується сваволя через їх розбещення, або через повну їх бездоглядність і відчуженість.

Деліквентна поведінка підлітків значною мірою детермінована педагогічною занедбаністю, невихованістю, відсутністю культури, психічними аномаліями (ригідність, неадекватність реакцій, негнучкість поведінки, схильність до афективних реакцій), гіперопікою дорослих, вкрай жорстоким поводженням, несприятливим впливом мікросередовища.

У той же час криміногенними факторами сімейного виховання, що впливають на формування особистості злочинця, на нашу думку, є:

- 1) вади родинного виховання, обумовлені як випадками прямого негативного впливу родини, так і неможливістю родини вирішувати питання морально-психологічного

виховання дитини в умовах руйнування системи державних органів виховання і підризу матеріальної бази родинного виховання;

- 2) негативні приклади, які допускають члени сім'ї, що сприяє формуванню уявлення про допустимість злочинних дій певного типу;
- 3) пряме втягування до злочинної діяльності як корисливої так і насильницької спрямованості, що здійснюється членами родини;
- 4) тривала відсутність соціально-корисної зайнятості членів сім'ї (навчання, роботи);
- 5) відсутність контролю з боку батьків за отриманням неповнолітнім інформації з телебачення, інтернету, друкованої продукції, де наявна пропаганда насильства, збоченого сексу, наркотизації і алкоголізації, легкого життя, злочинної діяльності, проституції, тощо;
- 6) відсутність належного контролю з боку родини за поведінкою, зв'язками і характером того, як підліток проводить час.

Васильківська І.П. у своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому кримінологічним аспектам сімейного виховання, підкреслює, що завдяки природній близькості між вихователями і вихованцем, тому особливому емоційно-психологічному мікроклімату, створити який можливо лише в умовах родини, інтенсивності та результативності впливу на дітей, сімейне виховання виступає необхідною умовою успішного формування особистості.

Спираючись на дані особистих досліджень, Васильківська І.П. наводить класифікацію сімей, що сприяють неналежному формуванню особистості та появі злочинної поведінки підлітка, на такі два види: сім'ї з негативною морально-правовою характеристикою батьків і сім'ї з обмеженими виховними можливостями дорослих. Друга група, у свою чергу, поділяється на: сім'ї, у яких батьки не вміють належним чином виховувати своїх дітей; сім'ї, де батьки не можуть в силу певних причин забезпечити дітям належні умови виховання [6].

Постає закономірне питання: які саме чинники визначають соціально-психологічне мікросередовище сім'ї як фактор соціалізації дітей. Проаналізувавши спеціальне монографічне дослідження Кравця В.П. [7], можна прийти до висновку, що серед них обов'язково присутні:

- вид психологічних стосунків між батьками, які впливають на соціалізацію дітей у сім'ї (співдружність, паритет, змагання, консолідація, антагонізм);
- спрямованість сімейних взаємин (ділова, колективістська, індивідуалістська);
- стиль психологічних відносин у сім'ї (авторитарний, ліберальний, демократичний);
- функції батьків у взаєминах з дітьми (джерело емоційного тепла, приклад для наслідування, друг і радник), відповідність функцій віку дітей;
- основа авторитету батьківської влади (придушення дитини, економічне стимулювання, педантизм, авторитет особистості батьків, любов і довіра, дружба);
- складові авторитету особистості батьків як вищого типу авторитету (частота контактів із дітьми, інформованість про життя дітей, розуміння їхніх інтересів, готовність змінювати себе разом зі зміною дітей);
- моральні цінності сім'ї (любов, довіра, розуміння, співучасть, взаємна підтримка, рівноправ'я);
- права та обов'язки дитини в сім'ї, способи засвоєння дитиною норм, цінностей, установок, прийнятих в сім'ї; характер сімейної праці;
- вид проведення дозвілля, різноманітність соціальних зв'язків сім'ї, традиції в різноманітних сферах життєдіяльності сім'ї.

Очевидно, що при антагоністичних стосунках між батьками та індивідуалістичній спрямованості сімейних взаємин, а також якщо стиль психологічних відносин у сім'ї є авторитарним – діти швидко засвоюють батьківський егоїзм і непоступливість, право сильного, що діє в сім'ї. Вони відчують постійну приховану загрозу, небезпеку, що є в усьому, з чого

складається світ, вони вчаться не довіряти людям, брати своє силою, або діяти не замислюючись над наслідками своїх дій, не планувати щось наперед, жити одним днем.

У той же час, якщо хлопчика виховує переважно мати, а батько не проживає з сім'єю або його роль у вихованні дитини подібна до ролі страшного казкового героя, яким лякають дитину, а потім підлітка, за умови, що мати – тиха, доведена життям до краю жінка, яка давно змирилася з таким чоловіком і сама його боїться, син може обрати один із двох сценаріїв: повторити батьківський варіант або піти всупереч йому. В останньому випадку спостерігається так звана поведінка, пов'язана з ризиком: участь у неформальних групах антисоціальної орієнтації, планування і реалізація завідомо незаконних оборудок з метою швидкого і значного прибутку та інше.

Постійне придушення дитини, педантизм батьків або того з них, хто має реальну владу в сім'ї, веде до формування особистості, яка низько цінує тілесну недоторканість і життя оточуючих, може бути здатна до насильства над слабшими, що є передумовою вчинення насильницьких злочинів.

Окремо слід зупинитись на факторах, що сприяють формуванню особистості злочинця, винного в злочинах, пов'язаних із сексуальним насильством. Мотиваційні процеси відбуваються у свідомості за допомогою впливу певних пріоритетів системи цінностей. При цьому вияв чоловіком насилля в різних сферах взаємодії з жіночою статтю в таких сім'ях вважається допустимою формою демонстрації маскулінності як його сутності. Відомо, що гіпермаскулінні чоловіки, як правило, підтримують грубі сексуальні стосунки, котрі фокусують у собі ігнорування прав жінки, її емоцій, почуттів, взаємності бажання вступати в інтимні зв'язки. Ідеться не про природну гіпермаскулінність, а про стереотипи та зразки, які особистість засвоює в процесі соціалізації (переважно в сім'ї) і які поряд із психологічними якостями та, меншою мірою, біологічними властивостями викликають у свідомості такої особи рішення вчинити злочин.

Серед факторів, що мають місце в неблагополучних сім'ях, які сприяють формуванню особистості злочинця і у зв'язку з цим повинні стати об'єктами запобіжного впливу, слід назвати наступні:

- 1) серед членів сім'ї є особи, які перебувають на профілактичному обліку через їх схильність до проявів сімейного насильства;
- 2) серед членів сім'ї є особи, які перебувають на обліку в медичних закладах через зловживання ними алкоголем, наркотично залежні особи, а також особи, які страждають на психічні захворювання;
- 3) серед членів сім'ї є особи, які ведуть аморальний, бездіяльно-розгульний, паразитичний спосіб життя і відрізняються підвищеною збудженістю, психологічною невідповідністю, агресивністю, схильністю до бешкетування, побутових сварок, сімейного та подружнього насильства;
- 4) серед членів сім'ї є особи, які притягалися до адміністративної відповідальності за дрібне хуліганство, порушення правил співжиття; особи, які перебувають під адміністративним наглядом;
- 5) батьки розлучені, але проживають разом через відсутність окремого житла;
- 6) серед членів сім'ї є особи, які звільнилися з місць позбавлення волі.

З метою запобігання формуванню особистості злочинця шляхом усунення криміногенних факторів сімейного виховання необхідно вивчити характерні ознаки таких факторів, джерела негативного впливу в родині, і що головне – визначити ступінь ймовірності вчинення особою злочину певного виду. Від останнього залежить вибір заходу індивідуальної профілактики та своєчасність його застосування.

Заходи індивідуального запобігання до досліджуваних категорій сімей повинні застосовуватись комплексно, бути взаємоузгодженими, ретельно спланованими, широко поширеними серед контингенту, що їх потребує. Необхідно привертати увагу суспільства до сімей, у яких існують криміногенні фактори виховання, залучати державні установи та організації до вирішення проблем маргінальних верств суспільства, надання допомоги окремим особистостям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иншаков С.М. Зарубежная криминология / С.М. Иншаков. – М.: Издательская группа ИНФРА-М – НОРМА, 1997. – 383 с.
2. Тард Г. Преступник и преступление. Сравнительная преступность. Преступления толпы / Габриэль де Тард; [Сост. и предисл. В.С. Овчинского]. – М.: ИНФРА-М, 2004. – VIII, 391 с. – (Библиотека кримиолога). – С. 12-17.
3. Дюркгайм Еміль. Самогубство: Соціол. дослідж. / Еміль Дюркгайм; [пер. з фр. Л. Кононович]. – К.: Основи, 1998. – 519 с.
4. Резник Г.М. Личность преступника: правовое и криминологическое содержание // В кн. Личность преступника и уголовная ответственность. Правовые и криминологические вопросы / Г.М. Резник. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1981. – 134 с. – С. 29-44.
5. Блувштейн Ю.Д. Методологические проблемы изучения преступности и личности преступника (логико-математический аспект): автореф. дис. на соискание учен. степени докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Ю.Д. Блувштейн. – М., 1975. – 34 с. – С. 18.
6. Васильківська І.П. Кримінологічні аспекти сімейного виховання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / І.П. Васильківська. – К., 2001. – 19 с.
7. Кравець В.П. Статева соціалізація дітей і підлітків: закономірності та гендерні особливості: [монографія] / В.П. Кравець. – Тернопіль: ТНПУ, 2008. – 476 с. – С. 349-351.

УДК 343.26: 343.22 (477)

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗАСУДЖЕНОГО,
ЯКИЙ УХИЛЯЄТЬСЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ,
НЕ ПОВ'ЯЗАНОГО З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ**

Бандоля Л.Г., ст. інспектор навчального відділу

Чернігівський юридичний коледж

Державного департаменту України з питань виконання покарань

Стаття присвячена вивченню кримінально-правової характеристики особи засудженого, який ухиляється від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, оскільки ухилення від відбування покарання являє собою негативне явище, що обумовлене протиправною суспільно небезпечною поведінкою засудженого.

Ключові слова: особа засудженого; ухилення; покарання, не пов'язане з позбавленням волі; кримінально-правова характеристика.

Бандоля Л.Г. УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЧНОСТИ ОСУЖДЁННОГО, КОТОРЫЙ УКЛОНЯЕТСЯ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ, НЕ СВЯЗАННОГО С ЛИШЕНИЕМ СВОБОДЫ / Черниговский юридический колледж Государственного департамента Украины по вопросам исполнения наказаний, Украина

Статья посвящена изучению уголовно-правовой характеристики личности осуждённого, который уклоняется от отбывания наказания, не связанного с лишением свободы, поскольку уклонение от отбывания наказания представляет собой негативное явление, которое обусловлено противоправным, общественно опасным поведением осуждённого.

Ключевые слова: личность осуждённого; уклонение; наказание, не связанное с лишением свободы; уголовно-правовая характеристика.

Bandolya L.G. THE CONVICT IDENTITY CRIMINAL CHARACTERISTIC OF THOSE WHO EVADE OF SERVING NON-CUSTODIAL SANCTION / Chernigiv Law College of the State Penitentiary Department of Ukraine, Ukraine